

HIDAS JUDIT

*Ki megy be az ajtón?*¹

Az egész a járvány idején kezdődött. Elindítottunk egy női szerzőkről szóló beszélgetés-sorozatot Szécsi Noémivel és Gáspár-Singer Annával 2020 januárban, a Ms. Columbo Live!-ot, amire meglepően nagy volt az érdeklődés.

A sorozattal párhuzamosan, 2020 februárjában a Szépirók Társasága rendkívüli közgyűlésén, atagság kezdeményezésére, formálódni kezdett egy új csoport, ami a női írók esélyeinek javítását tűzte ki célul. Az előkészítési munkát hárman vállaltuk, Kiss Noémivel és Tóth Kingával.

A közgyűlés után nem sokkal beütött a karantén időszak, így csupán egyetlen egyszer beszélünk egymással személyesen mind a minket támogató tagsággal, mind pedig az akkori egyik szervezőtársammal, Kiss Noémivel. A Ms. Columbo Live! sorozatot is le kellett állítanunk.

Mindenkit sokkoltak a karantén első hónapjai, féltünk a betegségtől, ömlöttek ránk a külföldimagas halálozásról szóló hírek, voltaksürgetőbb dolgok a nők ügyeinél, ezért egy időre félre tettük a terveket. De néhány hónap múlva lassan kialakultak az életünk új keretei, elkezdtük előkészíteni a női érdekvédelmi fórum működését is. Lét-rehoztunk egy működési szabályzatot, amit több körben egyeztetünk a Szépirók Társasága elnökségével a nyár folyamán, hogy az őszi közgyűlésen hivatalosan is megalakulhasson a női érdekvédelmi fórum, a SZÍN.

A virtuális tér demokratizál

A járvány először ugyan lelassította a folyamatokat, de egy nagyon fontos eszközt adott a kezünkbe, amire korábban nem csak mi, hanem mások is sokkal kevésbé támaszkodtak. Az online kommunikáció most mutatta meg igazán a hasznát és a jelentőségét. Az érdekvédelmi fórum működésének előkészítése teljes mértékben online zajlott, és azután is majdnem teljesen így maradt, hogy 2020 őszén elindult a tényleges munka. Zoom- és Facebook-konferenciákat tartottunk heti rendszerességgel, közben átalakult a stáb, új embereket vontunk be a munkába, de mindez ekkor is főként online illetve telefonon történt. Először 2021 május végén, azaz közel 1,5 évvel a SZÍN megalapításának kezdeményezése után, láttuk először egymást élőben Tóth Kingával és az új tagokkal, Mécs Annával és Tallér Edinával.

Nem Budapesten lakom, ezért korábban gyakran éreztem magam kirekesztve az irodalmi élet eseményeiből, viszont ez nagyon gyorsan megváltozott azzal, hogy

¹ The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe. This publication is the part of the project „RETURN TO THE FUTURE – art, culture and new media in Central Europe after the pandemic”. / A projekt a cseh, a lengyel, a magyar és a szlovák kormány közös támogatásával jött létre a Nemzetközi Visegrádi Alap pályázata keretében. Az Alap küldetése az, hogy elősegítse a fenntartható regionális együttműködés eszméit Közép-Európában. A fenti közlés a „Vissza a jövőbe – művészet, kultúra és új média Közép-Európában a világjárvány után” című projektum része.

elindult a közös munka, az online kommunikáció. A járvány elhúzódása miatt sokan megszokták a kapcsolattartásnak ezt az új formáját, ami régen elképzelhetetlen volt, sőt, egyfajta illetlenségnek vagy lustaságnak hatott, ha valaki inkább így akart valamit elintézni. Az online jelenlétet általában az a kritika éri, hogy fokozza az emberek elszigeteltségét. Ez sokszor így is van, ám a járványhelyzet megmutatta, hogy enélkül végképp magunkra maradtunk volna. Ráadásul ennek az eszköznek segítségével az olyan „hátrányos” helyzetű csoportok, mint például a vidéken élők, a gyereket nevelő anyák vagy a mozgáskorlátozottak, is minden további nélkül be tudnak kapcsolódni egyenrangú partnerként projektekbe, munkákba. Ezért a virtuális tér legalább annyira demokratizál, mint amennyire leszoktatja az embereket a face to face kommunikációról.

Ezt a lehetőséget nemzetközi szinten is fontos lenne kiaknázni. Nemzetközi konferenciák, egyeztetések jöhetnek így létre sokkal gyorsabban és olcsóbban, kapcsolatba léphetünk a céljaink szempontjából fontos külföldi szervezetekkel, emberekkel. Így dolgoztunk együtt mi is a Goethe Intézettel, valamint Amerikában és Németországban lévő írókkal, és végül a járvány miatt leállított női tematikus beszélgetés-sorozatunk, a Ms. Columbo Live! is az online térben éledt újjá. 2021 első felében a várokozáson messze túlmutató érdeklődőt vonzottak az online megtartott beszélgetéseink, konferenciáink. Általában 80-100 fő között ingadozott a hallgatóink/nézőink száma, miközben az offline programjainkon nagyjából 30-40 fős közönségünk volt. És itt sem csak budapestiek, hanem a vidéken és a külföldön lakók is be tudtak kapcsolódni közvetlenül a programokba, kérdéseket tudtak feltenni.

A kulcs az együttműködés

A kommunikáció alapvető, bár nem az egyetlen, feltétele az együttműködésnek, márpedig ezekben a kezdeményezésekben az együttműködés az alapvető kulcsszó. Itt nem egyszerű programszervezés zajlott és zajlik, hanem egy régóta létező probléma – a női szerzők hátrányos helyzete –, és az erre adott válasz kezdett artikulálódni.

Voltak már korábbi összefogások a női írók ügyében Bódis Kriszta, Forgách Zsuzsa és Gordon Agáta vezetésével. Női irodalmi antológiákat állítottak össze, beszélgetés-sorozatokat és más tematikus rendezvényeket szerveztek, illetve elindították a Centrifuga című blogot, ami egyfajta női irodalmi folyóiratként működött. Az ő tevékenységük megszakadásával egyre inkább érezhető volt ennek a munkának a hiánya az elmúlt nagyjából tíz évben. Sok női szerző beszélt négy szemközt arról, hogy igazságtalan és átláthatatlan az irodalom egyébként is szűkös erőforrásaihoz való hozzáférés; hogy érzéseik szerint mindig kevesebb a női név a nyertes pályázatoknál, ösztöndíjaknál, díjaknál; hogy a kritikákban sokszor vannak bántó utalások a nemükre; vagy hogy a kritikusok nem érzékenyek eléggé azokra a női témákra, amik adott esetben jobban foglalkoztatják a női szerzőket; hogy a könyvszerkesztés során előfordul, olyan szempontokat, elvárásokat hoz be akaratlanul is a szerkesztő, amivel arra bátorítják a szerzőket, hogy a szükségesnél jobban domborítsák ki egyes női karakterek negatív vonásait. És akkor nem beszéltünk még a főként fiatal, pályakezdő írónőket érintő szexuális visszaélésekről. Mindez kijelöl egy olyan feladathalmazt, ami túlmutat a kocsmai beszélgetéseken, és amire fontos lenne intézményi szinten válaszokat adni.

Valójában ezekből az ügyekből nőtt ki mind az érdekvédelmi fórum, mind pedig a Ms. Columbo Live! beszélgetés-sorozat. A cél az volt, hogy a hasonló problémákkal szembesülő nők közelebb kerüljenek egymáshoz, és közösen dolgozzanak a saját ügyeikért.

Érzések helyett konkrét tények

Mivel nem akartunk érzésekre, benyomásokra hagyatkozni, ezért az egyik első dolgunk volt néhány alapvető kutatást elkészíteni, ami kézzel foghatóvá tette a hátrányok tényleges létezését. A Szépírók Társasága a női szerzők ügyeinek szentelte a 2020-as őszi konferenciáját, ahova készítettünk egy 15 évre visszamenő átfogó kutatást a főbb irodalmi díjakkal kapcsolatban. Az eredmények ugyan javuló tendenciát mutattak, de egyértelmű volt a kiugró aránytalanság is. A nők aránya az írók között átlagosan 30% körül mozgott a vezető szépirodalmi kiadóknál, míg az elismerések csupán 18%-át kapták meg az elmúlt 15 évben. 2021 tavaszán ismét tartottunk egy konferenciát a Szépírók Társasága segítségével, itt a kritikákat, a folyóiratmegjelenéseket vizsgáltuk, és itt is arra az eredményre jutottunk, hogy míg a női szerzők jelen vannak a piacon, a női művek iránti kritikai figyelem arányaiban kisebb, és sokszor az alacsonyabb presztízzsel rendelkező női kritikusok írnak a műveikről. Tehát kialakul egyfajta karantén, amiből csak keveseknek sikerül kitörni.

Az eredmények sokakhoz eljutottak, könyvkiadók szerkesztői, vezetői, díjak kurátorai látták, hallották a kutatási eredményeket. Ennek hatására egyértelműen érezni lehetett az elmúlt egy évben, hogy valami elindult: több nő kapott díjat, többen kerültek fel a shortlistekre, mint korábban. Mindezt Horváth Györgyi egy mini-kutatás keretében vissza is mérte, és azt találta, hogy 2021-ben jelentősen megugrott a női díjazottak aránya, mintegy kompenzálva a korábbi évek elmaradt elismeréseit. Azt még nem tudjuk, hogy ez csak pillanatnyi fellendülés vagy tartós tendenciává tud-e válni, de a munkának, az egymás felé fordulásnak köszönhetően valami változás el tudott indulni.

A probléma épp az együttműködés

A kutatások mellett számos más projektet elindítottunk (beszélgetések, közösségi rendezvények, szakmai továbbképzés, folyóirat női tematikus száma, podcast, stb), de a körülményeink közel sem voltak ideálisak, és ez sajnos hamar megtörte a lendületet.

A kezdeti lelkesedés vitte magával mind a SZÍN ügyeit vívó 3-4 embert, mind pedig a tagságot. Viszonylag élénk párbeszéd folyt a levelezőfórumunkon a különböző ügyeink megvitatásakor a tagsággal, volt egyfajta közösség érzés, kölcsönösség, de aztán több kérdésben lettek nézeteltérések, amiket talán épp a személyes jelenlét hiánya miatt nem tudtunk megfelelően kezelni. A Szépírók elnökségével sem tudtunk igazán összehangolódni, nem alakult kia kölcsönös bizalom, a kommunikáció nagyon hierarchizált és egyoldalú volt, ami nem tette lehetővé a partneri együttműködést. A SZÍN a mai napig önkéntes alapon működik, nincs saját költségvetése, amiben a saját részterületét egy kicsit szabadabban tudná ellátni. Ez nagyon megkötötte a kezünket, kiszolgáltatottá és törékennyé teszi a csoportot, még inkább erősíti az alárendeltség érzését (holott épp ennek leküzdésére alakultunk). És mindeznehézzé tette azt, hogy meg tudjuk őrizni a csapatunk aktív tagjainak

munkakedvét. A feszültséget okozó kérdések megvitatására pedig nem igazán volt fórum, fogadókészség, lehetőség.

Passzív tagság, alacsony civil aktivitás

Úgy látom, a kezdeti, szokatlan változások átmozgatták az irodalmi közegben annyira általános óvatosságot, mintha egy rövid időre sokan hittek volna abban a nők között, hogy a számukra is előnyösebb rendszert lehet kialakítani. De egy idő után a tagság passzívvá vált, és a SZÍN-ben dolgozó aktív tagok azzal szembesültek, hogy nem kapnak visszajelzést, nem tudják, kiért dolgoznak, és nem sikerült olyan helyzetet teremteni, amiben át tudtuk volna törni ezeket a falakat. Lassan minden visszazökkent a szokásos mederbe.

De nem csak a néhány kisebb konfliktus, valamint az elnökség és a SZÍN közötti feszültségek okozták azt, hogy a kezdeti lendület alábbhagyott. Komoly problémának látom, hogy maguk az érintettek, vagyis az írók sem igazán elkötelezettek, ha cselekedni kell. Sokszor az az érzésem, a kapuk nyitottabbak, lenne együttműködő partner, lehetőség, de nincs, aki bemenjen az ajtón. És mintha alig lenne tapasztalunk arról, hogy érdemes ügyek mentén együttműködni, hogy a közös munka tényleg képes változást előidézni, és ez a saját „jöllétünkre”, eredményeinkre, elfogadottságunkra is képes visszahatni.

Perszelátni kell azt is, hogy sokan nehéz körülmények között élnek, és szétfeszíti a lehetőségeiket a rendszeres önkénteskedés. Ezért is lenne fontos stabilabb anyagi forrásokat biztosítani a munkához. De mindezzel együtt is fájóan hiányzik a tudatos, jó értelemben vett civil kurázsi.

Kommunikációs akadályok, fű alatti megoldások

Nehézséget okoz az egymás közötti kommunikáció is: nehezen mondjuk meg egyenesen, ha valamivel nem értünk egyet, mást szeretnénk, túl udvariasak vagyunk egy darabig, és az ellenvéleményünket kerülőúton fejezzük ki. Vagy ott van a másik szélsőség, amikor valaki túl durva, mindenhol generálja a konfliktusokat. Ezek az emberi nehézségek persze nem csak a nők között jelennek meg, de nagy mértékben nehezítik azt, hogy egy hosszútávon működő struktúrát tudjunk kialakítani. További probléma, amivel viszont kifejezetten a nőknek kell megküzdeni: külső partnerrel, főként férfiakkal szemben talán mégnehezebben jelezzük a nemtetszésünket, mindenki nagyon óvatos, nehogy megkapja az erőszakos, nyomulós nő bélyegét, és így nehéz kiállni a saját érdekeinkért.

Illúziókba ringatja magát, aki azt hiszi, a „liberális közegben” szabad a pálya a nők számára, sokak részéről ez inkább egyfajta udvarias megtűrést jelent. Hiába vannak most már egzakt számaink is, politikai táborról függetlenül sok férfi (és a nők egy része is) azt gondolja, hogy nincs szükség semmilyen egyenjogúsításra, sőt, a nők nagyon is előtérben vannak.

Sokszor elgondolkodom, mi a jobb, ha valaki nyíltan vállalja a férfiak elsőbbségéről vallott nézeteit vagy az, aki tudja, elvárás az inkluzivitás, és fű alatt másképp cselekszik. Néhány valóban támogató férfitől eltekintve ezt a kétféle hozzáállást érzékelem, ami mögött nem elsősorban gonoszság vagy rosszindulat, hanem egyfajta kényelem van: senki sem akarja önként feladni a nehezen kiküzdött hadállásait. Vezető pozícióban főként férfiak vannak, és valahogy „ösztönösen” alakulnak úgy a kapcsó-

latok, hogy a férfiak több férfival ápolnak közeli munkaviszonyt, és „öszönösen” osztanak nőkre bizonyos feladatokat, szerepeket. Ezen csak a belátás, a tudatosság, a nyitottság segítene az egyik oldalon, amihez a másik oldalon szükség van aktív, konstruktív, valamint mindehhez anyagi forrásokkal, szervezeti háttérrel is rendelkező nőkre. Amíg ezek hiányoznak, addig nem tud tartósan kialakulnivalódi változás a női egyenjogúság terén az irodalmi életben.

Tóth Endre: Cím nélkül, 1982–1985 (akril, papír 118×100 cm)